

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 23. června 2020 ve věci č. 69339/16 – *Omorefe proti Španělsku*

Senát třetí sekce Soudu jednomyslně shledal, že neumožněním styku a rozhodnutím o osvojení dítěte stěžovatelky, která sice požádala o jeho dočasné odebrání z důvodu obtížné osobní a rodinné situace, ale s osvojením nevyslovila souhlas, došlo k porušení jejího práva na rodinný život chráněného článkem 8 Úmluvy. Ve vnitrostátním řízení nebyl zjišťován vývoj situace stěžovatelky a změna v jejích rodičovských kompetencích. Soud také vyzval vnitrostátní orgány, aby ukončily porušování práva stěžovatelky na respektování rodinného života, bezodkladně přezkoumaly její situaci ve světle závěrů Soudu a přijaly vhodná opatření v nejlepším zájmu dítěte v návaznosti na rozsudek vnitrostátního soudu z roku 2015.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka je nigerijské státní příslušnosti a žije ve Španělsku, kde se jí v prosinci 2008 narodilo dítě. V době jeho narození pobývala na území Španělska nelegálně. V únoru 2009 bylo dítě na její žádost odůvodněnou tíživou osobní a rodinnou situací umístěno do přijímacího střediska, v březnu 2009 pak do předadopční pěstounské péče s uvedením, že navrácení bude možné po stabilizaci poměrů biologické rodiny. Stěžovatelka umístění nerozporovala, nicméně trvala na styku se synem.

V květnu 2009 orgán péče o dítě styk pozastavil, jelikož se stěžovatelka nedostavila na všechny plánované termíny návštěv a vyvstaly problémy s navázáním emoční vazby s dítětem. V lednu 2010 soud prvního stupně rozhodl, že existovaly důvody pro zbavení stěžovatelky rodičovské odpovědnosti, avšak v lednu 2012 odvolací soud rozhodl, že dítě nemůže být osvojeno bez souhlasu matky.

V září 2013 byl vypracován odborný posudek na rodičovské kompetence stěžovatelky. Rozhodnutí o umístění do předadopční péče bylo soudem zrušeno v únoru 2014. V březnu 2014 stěžovatelka požádala o obnovení styku se synem. V červnu 2015 soud stanovil asistovaný styk jednu hodinu měsíčně. V mezidobí orgán péče o dítě podnikl další kroky k předadopční péči dítěte pěstounskou rodinou s cílem dítě osvojit, jelikož dítě bylo vázáno na pěstounskou rodinu a uspokojivě se vyvíjelo. V říjnu 2015 soud svolil k osvojení, a to i přes absenci souhlasu stěžovatelky, jelikož osvojení bylo v zájmu sedmiletého dítěte, které žilo u pěstounů téměř od narození, a stěžovatelka neměla potřebné rodičovské dovednosti. Soud nevyloučil možnost budoucího kontaktu s dítětem, pokud to bude v jeho nejlepším zájmu.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že vnitrostátní orgány nedostály svým pozitivním závazkům, jelikož nepřijaly žádná opatření k zachování vazeb mezi ní a jejím synem.

Soud úvodem zdůraznil, že účelem článku 8 Úmluvy je ochrana jednotlivce před svévolnými zásahy orgánů veřejné moci do práva na soukromý a rodinný život. Odebrání dítěte tak představuje zásah do práva na rodinný život (*W. proti Spojenému království*, č. 9749/82, rozsudek ze dne 8 července 1987, § 59). Kromě toho, státy mají určité pozitivní závazky plynoucí z článku 8 Úmluvy, které zahrnují přijetí opatření na ochranu rodinného života (*Mincheva proti Bulharsku*, č. 21558/03, rozsudek ze dne 2. září 2010, § 81), jako například opatření k brzkému sloučení rodiny (*K. a T. proti Finsku*, č. 25702/94, rozsudek velkého senátu ze dne 12. července 2001, § 178). Závazek brzkého sloučení rodiny vzniká od okamžiku odloučení, přičemž postupně narůstá na síle, vždy ale musí být poměřen s nejlepším zájmem dítěte (*Strand Lobben a ostatní proti Norsku*, č. 37283/13, rozsudek velkého senátu ze dne 10. září 2019, § 208). Adekvátnost opatření je podmíněna rychlostí jeho výkonu, protože délka odloučení může

mít nenapravitelné následky na vztah mezi dítětem a rodičem, který s ním nežije (*S. H. proti Itálii*, č. 52557/14, rozsudek 13. října 2015, § 42). Pokud vyvstanou překážky znemožňující pravidelné setkávání mezi dotčenými stranami, může dojít k narušení těchto vazeb a ohrožení sloučení rodiny (*Scozzari a Giunta proti Itálii*, č. 39221/98 a 41963/98, rozsudek velkého senátu ze dne 13. července 2000, § 174). Odebrání dítěte má být zásadně dočasným opatřením, které pomine, jakmile odpadnou důvody pro jeho odebrání. Jakýkoliv postup musí sledovat jediný cíl v podobě sloučení biologického rodiče s jeho dítětem. V případě, kdy od doby odebrání uběhne již značná doba, nemusí být nadále v zájmu dítěte potkávat se se svou biologickou rodinou, přičemž tento zájem může převážit nad zájmem biologických rodičů na sloučení rodiny (*K. a T. proti Finsku*, cit. výše, § 155 a 178). Účinný výkon práva na rodinný život vyžaduje, aby vztah mezi dítětem a rodičem byl do budoucna upraven tak, aby zohledňoval všechny relevantní faktory a nebyl podmíněn výhradně plynutím času (*W. proti Spojenému království*, cit. výše, § 65).

Při přezkumu toho, zda byly zájmy rodiče ve vnitrostátním řízení dostatečně zohledněny, Soud posoudí, zda vnitrostátní orgány podrobně přezkoumaly celkovou situaci rodiny a všechny faktory včetně těch emočních, psychologických, materiálních a zdravotních a také zda provedly vyvážené a rozumné posouzení všech zájmů (*mutatis mutandis Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. 41615/07, rozsudek velkého senátu ze dne 6. července 2010, § 139).

K projednávané věci Soud uvedl, že v době umístění dítěte do přijímacího střediska na žádost stěžovatelky mu byly pouhé dva měsíce. Ve třech měsících věku bylo umístěno do předadopční péče. Vnitrostátní orgány svá rozhodnutí odůvodnily nedostatkem finančních prostředků rodičů dítěte, kteří neměli zaměstnání a trvalé bydlení, konflikty mezi rodiči a ambivalentním vztahem matky k dítěti.

Vnitrostátní orgány na počátku řízení tvrdily, že ke sloučení rodiny může dojít, jakmile dojde ke zlepšení situace stěžovatelky umožňující jí o jejího syna pečovat s potřebnou podporou a dohledem ze strany vnitrostátních orgánů. Soud však zdůraznil, že až do září 2013, kdy došlo k vydání odborného posudku, v němž se vnitrostátní orgány zabývaly situací stěžovatelky, nedošlo ze strany vnitrostátních orgánů k podpoře stěžovatelky a nebylo posouzeno, zda došlo ke zlepšení její situace. V únoru 2014 následně bylo rozhodnutí o předadopční péči zrušeno. Kromě toho, jak bylo uvedeno v rozsudku z ledna 2012, během řízení nebyl vyhotoven žádný psychologický posudek, který by se zabýval nedostatkem náklonnosti stěžovatelky k jejímu synovi a který by zdůraznil, že chudoba nemůže být hlavním důvodem pro zbavení rodičovské odpovědnosti. Soud si je vědom převažujícího zájmu dítěte během řízení. V řízení o osvojení však vnitrostátní orgány nepoměřovaly všechny zájmy, ale zaměřily se výhradně na zájmy dítěte, namísto toho, aby se pokusily o vyvážení všech zájmů – dítěte a biologického rodiče. Ve skutečnosti tak nezamýšlely sloučit stěžovatelku s jejím synem, a to navzdory jejímu nesouhlasu s osvojením a její snaze o zlepšení jejích poměrů, kterou nevzaly dostatečně v potaz.

Navíc od umístění dítěte do pěstounské péče v květnu 2009 neproběhla žádná návštěva dítěte stěžovatelkou, ačkoli její právo na styk bylo v únoru 2009 výslovně uznáno a stěžovatelka na něm trvala. Naopak došlo k přerušení styku, aniž tomu předcházelo psychologické posouzení rodičovských kompetencí stěžovatelky. Ke styku nedocházelo ani na počátku řízení, ale ani po rozsudku z října 2015, ve kterém byla možnost styku výslovně zmíněna. Soud zdůrazňuje, že přerušení kontaktu velmi malého dítěte může vést k narůstajícímu narušení jeho vztahu k rodičům (*Pini a ostatní proti Rumunsku*, č. 78028/01 a 78030/01, rozsudek ze dne 22. června 2004, § 175), což se v projednávané věci stalo. Dítě si zvyklo na pěstouny, se kterými žilo více než pět let a u kterých se dobře vyvíjelo.

Ačkoli vnitrostátní orgány se v dobré víře staraly o blaho dítěte, dle Soudu nejednaly s potřebnou péčí. Nadto nebylo prokázáno, že by navázaly, pokud jde o možné obnovení vztahu a styku, na rozsudek z října 2015, při respektování nejlepšího zájmu dítěte.

K omezení rodičovské odpovědnosti stěžovatelky mělo nejprve dojít na omezenou dobu s ohledem na nízký věk jejího syna. Soud na jednu stranu shledal, že umístění dítěte do pěstounské péče bylo pochopitelné, jelikož o to sama stěžovatelka požádala. Na druhou stranu však toto rozhodnutí mělo být bezodkladně doprovázeno vhodnými opatřeními, která by umožnila hloubkové posouzení situace

dítěte a jeho vztahu k rodičům. Stěžovatelčina situace byla obzvláště vážná vzhledem k věku dítěte, kterému byly v době umístění necelé dva měsíce. Soud nepřesvědčilo odůvodnění umístění dítěte do předadopční péče a osvojení, které bylo v rozporu s výslovným nesouhlasem stěžovatelky. Kromě toho stěžovatelka měla možnost styku se svým synem po dobu pouhých tří měsíců, což naznačuje, že vnitrostátní orgány od počátku zamýšlely umístit dítě do pěstounské rodiny za účelem osvojení.

Soud rovněž poznamenal, že vnitrostátní orgány nezvažovaly žádná jiná méně omezující opatření, jako například dočasné umístění nebo umístění bez možnosti osvojení. Taková opatření by byla spravedlivá i vůči pěstounům, protože by si nedělali falešné naděje. Poslání orgánů sociálně-právní ochrany spočívá v poskytování asistence osobám v nouzi, v tomto případě matce dítěte, která byla nucena dobrovolně umístit svého syna do zařízení s ohledem na závažnost jejich osobních a rodinných obtíží.

V důsledku výše uvedeného měl Soud za to, že řízení, které vedlo k rozhodnutí o osvojení syna stěžovatelky, nebylo vedeno způsobem, který by zajistil řádné zohlednění všech zájmů. Řízení tak nedisponovalo zárukami přiměřenými závažnosti zásahu a dotčeným zájmům. Vnitrostátní orgány nepřijaly vhodná a dostatečná opatření k zajištění dodržování práva stěžovatelky na udržení styku s dítětem, a tím došlo k porušení jejího práva na respektování soukromého a rodinného života chráněného článkem 8 Úmluvy.

B. K ČLÁNKU 46 ÚMLUVY (ZÁVAZNOST A VÝKON ROZSUDKŮ)

Stěžovatelka nepředložila požadavky na přiznání spravedlivého zadostiučinění, žádala nicméně o obnovení kontaktu se synem.

Soud uvedl, že žalovaný stát má pod dohledem Výboru ministrů v zásadě možnost zvolit si prostředky, aby dostál svým závazkům dle čl. 46 odst. 1 Úmluvy za předpokladu, že jsou slučitelné se závěry rozsudku Soudu (*Ferré Gisbert proti Španělsku*, č. 39590/05, rozsudek ze dne 13. října 2009, § 46). Soud nicméně s ohledem na okolnosti případu a naléhavou potřebu ukončit porušování práva stěžovatelky na respektování jejího rodinného života vyzval vnitrostátní orgány, aby urychleně přezkoumaly situaci stěžovatelky a jejího syna ve světle rozsudku Soudu a zvážily možnost kontaktu mezi nimi a přijetí dalších opatření s přihlédnutím k současné situaci dítěte a jeho nejlepšímu zájmu (*Soares de Melo proti Portugalsku*, č. 72850/14, rozsudek ze dne 16. února 2016, § 130).

V této souvislosti Soud zopakoval, že mezi stěžovatelkou a jejím synem nedošlo k žádnému kontaktu ani před vydáním, ani po vydání rozsudku z října 2015. Výkon rozsudku Soudu by měl navazovat na uvedený rozsudek.

Soud měl za to, že nejvhodnějším prostředkem nápravy porušení článku 8 Úmluvy v takovém případě, jako je projednávaná věc, kde došlo k osvojení dítěte pěstounskou rodinou, je zajistit, aby se stěžovatelka co nejvíce ocitla v situaci, v jaké by se nacházela, kdyby k porušení nedošlo (*Atutxa Mendiola a ostatní proti Španělsku*, č. 41427/14, rozsudek ze dne 13. června 2017, § 51). Poznamenal, že vnitrostátní právo upravuje možnost soudního přezkumu posledního rozhodnutí ve věci, které je Soudem shledáno v rozporu s Úmluvou, a to za předpokladu, že se nedotkne práv nabytých třetími stranami v dobré víře (*Haddad proti Španělsku*, č. 16572/17, rozsudek ze dne 18. června 2019, § 80).